

АКТУАЛЬНІ ІДЕЇ
НАУКОВОЇ
СПАДЩИНИ
МИХАЙЛА
ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

ДУ «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ»

Актуальні ідеї наукової спадщини Михайла Туган-Барановського

Збірник наукових праць

Київ - 2024

**УДК 330.8:330.1]Туган-Барановський
А 43
JEL A11; B31; B41; O10**

Редакційна колегія:

д.е.н. *Небрат В.В.* (головний редактор);
д.е.н. *Філіпенко А.С.*; д.е.н. *Мокій А.І.*; к.е.н. *Боднарчук Т.Л.*; к.е.н. *Курбет О.П.*;
к.е.н. *Горін Н.О.* (відповідальний секретар)

Рецензенти:

д.е.н. *Артёмова Т.І.* (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);
д.е.н. *Пустовойт О.В.* (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);
д.е.н. *Кушніренко О.М.* (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);
д.е.н. *Кіндзерський Ю.В.* (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);
д.е.н. *Бажал Ю.М.* (Національний університет «Києво-Могилянська академія» – Київ)

*Затверджено до друку Постановою Вченої ради
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
№ 12 від 8 лютого 2024 р.*

А 43 Актуальні ідеї наукової спадщини Михайла Туган-Барановського :
збірник наукових праць / наукова редакція д.е.н. В. В. Небрат ; ДУ «Ін-т екон.
та прогноз. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2024. – 216 с. – Режим
доступу : [http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Aktual'ni-idei-
naukovoi-spadschyny-Mukhajla-Tuhan-Baranovs'koho.pdf](http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Aktual'ni-idei-naukovoi-spadschyny-Mukhajla-Tuhan-Baranovs'koho.pdf)
ISBN 978-617-95404-0-0 (електронне видання)

Тематичний збірник наукових праць «Актуальні ідеї наукової спадщини Михайла Туган-Барановського» представляє результати сучасних наукових досліджень новаторського доробку видатного українського вченого-економіста, будівничого української державності, співорганізатора Української академії наук М. Туган-Барановського у контексті актуальних завдань зміцнення стійкості економіки та фінансів України, підвищення ефективності державного управління, посилення соціальної та економічної безпеки.

Авторські статті репрезентують сучасне осмислення внеску М. Туган-Барановського у розвиток економічної науки; розкривають соціальний зміст кооперації та потенціал сучасних кооперативних форм господарювання для відновлення України; висвітлюють світогосподарські аспекти прогностичної теорії криз; містять аргументи щодо доцільності імплементації прогресивних наукових підходів М. Туган-Барановського до функціонування воєнної економіки та фінансів.

Для науковців, державних службовців, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти, фахівців у галузі державного управління та фінансів, підприємців, кооператорів та всіх зацікавлених.

ISBN 978-617-95404-0-0
(електронне видання)

УДК 330.8:330.1]Туган-Барановський
© ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України», 2024

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	8
Розділ І. АКсіОЛОГіЧНі ОСНОВИ ТА ПОТЕНціАЛ НАУКОВОї МЕТОДОЛОГії М. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО	10
Варналії Захарій Етичні засади теорії М. Туган-Барановського та питання соціальної безпеки людини в умовах війни та відбудови України	10
Воробйова Людмила Космопланетарні ідеї у творчості українських вчених Михайла Туган-Барановського, Сергія Подолинського, Володимира Вернадського, Миколи Руденка.....	14
Гайдай Тетяна Творчо-критичний синтез як креативна властивість методології М. Туган-Барановського.....	17
Гордіца Кароліна Спадщина М. Туган-Барановського у формуванні інституційних основ соціально-ринкової економіки	21
Гриценко Андрій М.І. Туган-Барановський: історія економічної думки і сучасність.....	25
Дмитренко Тетяна Інноваційні підходи до розвитку теорії грошей Михайла Туган-Барановського та сучасність.....	30
Задоя Анатолій Конфліктогенез економічного циклу	33
Кудласевич Ольга Суть підприємництва і його роль в економічному розвитку: погляди М. Туган-Барановського	36
Лютак Олена Вплив напрацювань Михайла Туган-Барановського на формування української перспективи	39
Маслов Анатолій Побудова М. Туган-Барановським соціальної теорії розподілу.....	41
Небрат Вікторія Людиноцентризм економічної теорії М. Туган-Барановського	47
Новик Тетяна Новаторські ідеї М. Туган-Барановського в економічній науці в контексті її розвитку	52

Пилкін Микита Використання наукової спадщини Михайла Туган-Барановського для відбудови України	55
Піляєв Ігор Категорія цінності в політекономічному вченні М.І. Туган-Барановського: сучасний контекст	58
Скиба Марина Окремі аспекти актуалізації наукової спадщини М.І. Туган-Барановського	61
Соколовська Ірина, Нечипоренко Валентина, Позднякова Олена, Гордієнко Наталія, Сергата Наталія Роль інноваційної складової соціально-педагогічного потенціалу та науки в суспільному розвитку.....	63
Супрун Наталія «Етичний принцип» як основа методології М.І. Туган-Барановського.....	66
Ухналь Наталія, Клименко Катерина Теоретичні основи досліджень економічної безпеки крізь призму наукової спадщини М.І. Туган-Барановського.....	70
Ущатовський Юрій Антропоцентризм Михайла Туган-Барановського і сучасна економічна наука.....	73
Філіпенко Антон Логіка у працях М.І. Туган-Барановського	76
Шевчук Володимир Природничі засади розвитку ідей М. Туган-Барановського для національного і загальнолюдського відродження	80
Розділ II. ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ М. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО ТА СУЧАСНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ	84
Бадєєва Людмила М. Туган-Барановський як теоретик кооперативного руху.....	84
Внукова Наталія Оцінка зацікавленості сучасниками темою кооперації в контексті спадщини М. Туган-Барановського	87
Дідківська Леся Актуальність кооперативних ідей М.І. Туган-Барановського для повоєнного відновлення України.....	91
Зарицька Наталія Післявоєнне відновлення за допомогою кооперації як основний фундамент економічного зростання України	95
Іваницька Ольга, Петрусевич Геннадій М. Туган-Барановський про інвестиційний та соціальний потенціал кооперації: ідеї для відбудови України	97

Липов Володимир Актуалізація теорії кооперації М. Туган-Барановського в контексті розвитку платформного кооперативізму.....	101
Лопух Ксенія Кооперативні ідеї М.І. Туган-Барановського на зорі української державності.....	105
Миросєді Ольга Кооперація як чинник повоєнної відбудови України.....	107
Молдаван Любов Теоретичні засади кооперації у працях М. Туган-Барановського	109
Радченко Оксана, Малік Лариса Фінансові аспекти післявоєнної відбудови агросектора України: роль теорії кооперації М. Туган-Барановського	113
Райнова Лариса Теорія сільськогосподарської кооперації: історичний контекст і сучасні тенденції розвитку.....	117
Семів Сергій Ідейна спадщина подвижників кооперативного руху у сучасній Європі: уроки для соціально-економічного розвитку та відбудови України.....	120
Розділ III. ПРОГНОСТИЧНІ ІДЕЇ М. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МАКРОМОДЕЛІ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	124
Баластрик Лариса Теорія економічних циклів М. Туган-Барановського в контексті аналізу сучасної макроекономічної ситуації в Україні	124
Боднарчук Тетяна Концептуалізація економічної ролі держави у поглядах М. Туган-Барановського	127
Бублик Євген Монетарне регулювання в умовах війни: концептуальна ідея М. Туган-Барановського на тлі сучасних підходів	129
Гасанов Сергій, Волощук Тарас Проблеми сучасної боргової політики в Україні у контексті загальної теорії економічних криз М. Туган-Барановського.....	133
Горін Назар Наукове осмислення впливу війни на розвиток промисловості у працях М.І. Туган-Барановського	137
Єфименко Тетяна, Ловінська Людмила Концептуальні засади застосування фінансової звітності державних підприємств у ризик-менеджменті фіскального простору.....	140
Зварич Роман, Гринчук Ігор Глобальні зміни інвестиційного ландшафту України.....	144

Іличок Богдан Стан економіки України та перспективи її реформування	147
Кічурчак Маріанна Наукові новаторства М. Туган-Барановського для сталого розвитку і повоєнної відбудови економіки України	151
Корват Олена Актуальні питання державного управління інноваційною діяльністю	154
Кудряшов Василь, Арзуманян Олександр Управління державними фінансами у період війни в аспекті парадигми М. Туган-Барановського	158
Кузьмінська Ольга, Олійник Максим Модернізація інструментарію фінансового моніторингу	162
Кулик Володимир, Шандиба Дмитро Актуальні питання застосування моделі «витрати-випуск» у процесах відновлення економіки України	164
Кучерява Мар'я Стандартизація складання звітності про сталий, резильєнтний розвиток: міжнародний досвід	168
Луцків Олена, Габрель Марта Інноваційний парадокс: сутність та особливості	172
Міщенко Володимир, Науменкова Світлана Проблеми забезпечення стабільності національної грошової одиниці в контексті кількісної теорії грошей	176
Мокій Анатолій, Кошкарів Степан, Бублей Галина Екзистенційні проблеми розвитку України в світлі теоретичних положень Михайла Туган-Барановського	179
Ніколенко Інесса Прогностичні ідеї М. Туган-Барановського у контексті сучасних трендів глобальної торгівлі	181
Носова Ольга Конкуренція та конкурентні переваги в роботах М. Туган-Барановського	184
Олійник Яна, Кучерявий Артем Інституціональне забезпечення регулювання віртуальних активів у контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом	188
Олійник Даниїла, Ніжний Даниїл Управління цифровими активами для забезпечення повоєнного економічного відновлення	191
Савостьяненко Максим Залучення міжнародних фінансових ресурсів для економіки України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: проекти Світового банку ...	196

Сафронова Ольга	
Погляди М.І. Туган-Барановського щодо промислової консолідації та сучасна конкурентно-антимонопольна реформа в Україні	200
Сливка Тетяна	
Значення концепції «вільного капіталу» М.І. Туган-Барановського для економічного розвитку	203
Столяров Василь, Любіч Діана	
Трансфер і комерціалізація технологій як базисні категорії економічного суверенітету	207
Циганов Сергій, Циганова Надія	
Інноваційні засади розвитку України в умовах глобальних викликів	209
Шелудько Елла, Завгородня Марія	
Актуальність ідей М. Туган-Барановського в контексті відродження промисловості України	213

Представлені у збірнику наукових праць доповіді відображають власну наукову позицію авторів. Редакція не завжди поділяє думку та погляди авторів. Автори доповідей несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цифр, цитат, економіко-статистичних даних, наукової термінології, імен власних, джерел посилання.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника посилання на авторів і видання є обов'язковим.

СОКОЛОВСЬКА Ірина,

к.м.н., доц., Хортицька національна академія

НЕЧИПОРЕНКО Валентина,

д.п.н., проф., ректорка, Хортицька національна академія

ПОЗДНЯКОВА Олена,

д.п.н., проф., перша проректорка,
Хортицька національна академія

ГОРДІЄНКО Наталія,

д.с.н., проф., проректорка з наукової
та інноваційної діяльності,
Хортицька національна академія

СЕРГАТА Наталія,

к.н. з фіз. вих. і сп., доц., доцентка кафедри фізичної терапії,
ерготерапії та фізичної культури і спорту,
Хортицька національна академія

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА НАУКИ В СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Сучасне суспільство характеризується високими темпами змін, що в ньому відбуваються. Ці зміни чинять прямий чи опосередкований вплив на життя людей, впливаючи на успішність їхньої соціалізації. Це є однією з актуальних проблем сучасної педагогіки. Розглядаючи соціалізацію людини на всіх вікових етапах, педагогіка, з одного боку, вивчає соціалізуючий вплив середовища, зумовлений різноманітними аспектами соціуму та суспільного життя, а з іншого – розробляє питання організації соціально контрольованої соціалізації (виховання). Окремим предметом вивчення педагогіки (соціальної педагогіки) є соціальне виховання, яке розуміється як планомірне створення умов щодо цілеспрямованого позитивного розвитку, ціннісної орієнтації людини та самореалізації у процесі її соціалізації [1, с. 48].

Зміни є невід'ємною характеристикою суспільства та мають циклічний характер. Вважається, що перехід до нового економічного циклу пов'язаний із хвилею винаходів та інновацій. Вивчення досліджень з проблем динаміки соціально-економічного розвитку суспільства показує, що суспільний розвиток нерозривно пов'язаний з інноваціями різного ступеня інтенсивності та спрямованості [2, с. 58].

Для педагогіки важливим є розуміння того, які можливості та загрози несуть у собі інновації для соціалізації сучасної людини. З огляду на це виникає необхідність аналізу соціально-педагогічного потенціалу інноваційної складової суспільного життя. У загальному значенні педагогічний потенціал у педагогічній

науці розуміється як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених можливостей системи, здатних тією чи іншою мірою (прямо чи опосередковано, зі створенням додаткових умов чи ні) детермінувати особистісний розвиток людини» [3, с. 21]. Поняття «соціально-педагогічний потенціал», що використовується в низці педагогічних досліджень, наразі не має чітко визначеного формулювання. Дослідження, присвячені цьому феномену, наголошують на можливостях та особливостях конкретного середовища для успішної соціалізації людини, що в ній перебуває. Поняття соціально-педагогічного потенціалу пов'язується з аналізом можливостей факторів соціалізації, найбільш актуальних для процесу соціалізації в конкретних умовах, та розробленням педагогічних програм, спрямованих на підвищення ефективності соціального виховання.

З позиції педагогіки сутнісний сенс соціалізації полягає у діалектичній єдності таких процесів, як адаптація, інтеграція, саморозвиток та самореалізація, що забезпечує оптимальний розвиток особистості протягом усього життя людини у її взаємодії з довкіллям [4, с. 17]. Зважаючи на це, для організації соціального виховання необхідне розуміння того, яким є соціалізуючий вплив інновацій.

Як невід'ємна частина розвитку суспільства інновації впливають на життя людей. Зміни, що відбуваються у соціально-економічній сфері суспільства, зачіпають практично всі аспекти життя людини. Б. Санто зазначає, що існує взаємний вплив інновацій та учасників інноваційного процесу (в ролі яких виступають члени товариства) [5, с. 77]. На його думку, процес технічної зміни чинить вплив на відносини людей та існуючі між ними зв'язки, внаслідок чого відбуваються різноманітні суспільні перетворення. Автор зазначає, що суспільні перетворення є неминучими супутниками інновацій. Більшою мірою, як зазначає Б. Санто, інновації чинять на суспільство позитивний вплив, що позначається на розвитку продуктивних сил, зростанні добробуту людей, покращенні якості життя, підвищенні рівня освіченості, культури. У свою чергу такі зміни сприяють збільшенню інноваційного потенціалу суспільства. Основою тенденції до самотрансцендентності виступають дві риси людини: її схильність до інновацій та кумулятивний (сумарний) характер постійно зростаючого людського досвіду, який на індивідуальному рівні набувається шляхом навчання, а на історичному – через соціальну сферу та культуру. П. Штомпка підкреслює, що джерело прогресу лежить у необмеженій здатності людини до творчості та навчання, у можливості сприймати або створювати нововведення, а також успадковувати та постійно нарощувати загальний багаж знань, майстерності, стратегій, технологій. Ідея П. Штомпки про те, що кінцева прогресивність «діяча» виявляється в тому, що він не тільки стимулює прогрес, а й сам прогресує, відображає розуміння людини як суб'єкта соціалізації в умовах інноваційного суспільства.

Теорія ж цінності М. Туган-Барановського постає як поєднання чотирьох пластів – суб'єктивних та об'єктивних причин феномену цінності, логічного та історичного їхнього прояву. У теорії М. Туган-Барановського узгоджуються чотири підходи до теорії цінності. Теорія граничної корисності відображає суб'єктивні причини цінності і є логічною категорією, яка отримує своє

історичне визнання. Підкреслює різнобічність спадщини М. Туган-Барановського і соціальна теорія розподілу, основи якої були закладені в 1890 р. у праці «Вчення про граничну корисність» [6, с. 9]. Наприкінці ХІХ ст. вчений опублікував низку праць, в яких надавав великого значення психологічним і соціальним чинникам економічного зростання, і, з огляду на це, заперечував однобічне трактування людських потреб, інтересів та мотивацій. Особливе значення у розвитку суспільства М. Туган-Барановський надавав релігії та почуттю національної гідності. «Національність, – стверджував він, – часто являє собою крайню межу для симпатичних почуттів сучасної людини». Також вчений заявляв, що «релігія завжди була і залишається до нинішнього часу одною із наймогутніших історичних сил» [7, с. 17].

Розмірковуючи про розуміння сутності науки, Й. Елстгест вибудовував низку протиставлень: «Наука – це не перелік відкриттів, а спосіб мислення. Наука – це не сума формул, а метод, за допомогою якого творчий розум може створити порядок з хаосу і єдність з різноманіття. Будь-яка формула є результат такого роду творчої діяльності. Наука – це не набір безрезультатних знань, а плідне прагнення до їх розширення і використання. Наука – це не зведення догм, а логічний підхід до вирішення проблем. Наука – це не абсолютна істина, а допитливий її пошук, шляхи якого лежать між питанням і відповіддю». Отже, наука – це спосіб мислення; це спосіб пізнання оточуючого нас світу; це метод; це плідне прагнення до розширення і використання знань; це логічний підхід до вирішення проблем; це допитливий пошук істини; це процес» [8, с. 73].

На нашу думку, інноваційний процес означає чергування етапів життєвого циклу інновації, зокрема, включає процес створення інновації, виробництва, апробації, розподілу, обміну та споживання. Інноваційні перетворення зачіпають всі сфери діяльності людини і мають бути спрямовані насамперед на задоволення громадських потреб. Тобто нині без застосування інновацій неможливо створити наукомістку конкурентоспроможну продукцію.

1. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 216 с.
2. Крушельницька О.В. Методологія і організація наукових досліджень. Київ: Кондор, 2003. 192 с.
3. Рудницька О.П., Болгарський А.Г., Свистельнікова Т.Ю. Основи педагогічних досліджень. Київ: 1998. 144 с.
4. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2002. 295 с.
5. Горкіна Л.П. М.І. Туган-Барановський в економічній теорії та історії. Київ: ІЕ НАН України, 2001. 268 с.
6. Kalecki M. The Problem of Effective Demand with Tugan-Baranovsky and Rosa Luxemburg. *Collected Works of Michał Kalecki*. Oxford: Clarendon Press, 2007. Vol. II. 134 p.
7. Dostaler G. Valeur et prix. Histoire d'un débat. France: Press, 2002. 165 p.